

دیاردهیه کی ریزمانی فره چالاکه، ئەدگارێکی ڕهنگینی زۆر له زمانهکانی جیهانه، ئەوجا ئەو زمانانه له یهک خیزانه زمان بن، یان له دوو بهرهو دوو خیزانی جیاواز. ئەم کردهیه بریتیه له: پێدانی هیزی دووانی بهو کرداره تینه پهراوهی، که دهتوانن زیاتر له هیزیک وهربگرن و جگه له جیکهوتهی بکههر، که بهرانبهه به کردار جهمسهریکی سههرهکی رستهیه، جیکهوتهی دووهمیش که بهرکاره داواکهن، بهم پیتیه له ڕینگهی کردهی تیه پێدانهوه و به هۆی مۆرفیمی تیه پێدانهی (اند)، که له چالاکترین هۆکارهکانی هیز پهیدا کردنه له زمانی کوردیدا، کرداره تینه پهراوه یهک هیزیبهکان دهکرینه کرداری تیه پێداری دوو هیزی.

(تیه پێدانهی وهک کردهیهک له زماندا به دۆخیکه ریزمانی داده نریت و ههر له شیکردنهوهی ریزمانیشدا به کاردیت، بو دیارکردنی پێوهندی نیتوان پیکهاتهی کار و ئەو جیکهوتانهی، که له ڕۆنانی رسته دا کارهکه وهریان دهگریت) (۱)

وهک وتمان ئەم دیاردهیه دیاردهیهکی گشتیه و ڕهنگه زۆربهی زمانه زیندوووهکانی جیهان خاوهنی ئەم تابهتمه ندیه بن، بهلام ههریه که به هیز و ئامراز و ڕینگهیهکی تابهت به خۆی.

زمانی کوردی، که ئیستا به کیکه له زیندووترین و پر ورده کاربترین زمانهکانی جیهان، خاوهنی کۆمهله خهسله تیکه تابهت به خۆی و هه ندیک له زمانه هاو خیزانهکانی.

ئەم دیاردهی زۆر به زهقی و بهویه پری داناییه وه له لایهن ئاخپوهرانی زمانه که به وه تیدا په پیره و ده کریت. وهک ئاشکرایه له زمانی کوردیدا کردار له پرۆی

کردهی تیه پێدانه

سه رهست قادر همه
(ده ره ندیخان)

هیزهوه به شیوهیهکی گشتی دهکرتیه دوو پۆلی (تیپهر و تیینهپهر)، زۆر له کرداره تیینهپهرهکانیش، یان له بهرانبهرباندا کرداری تیپهر هیه، یان له ریگهی کردهی تیپهراندنهوه دهکرتیه تیپهر و هیزی وهرگرتنی بهرکاریان پی دهدریت.

نامهوی بجمه ناو وردهکاری زیاتری ئهم بابتهوه، چونکه ئهمه دیاردهیهکه له زۆر له سهراوه ریزمانییه کۆن و نوویهکاندا بهدوووردیژی باسی لیوهکراوه و زۆر له لایهنهکانی شی کراونهتهوه که پیوست به دووبارهکردنهویان ناکات.

ئهووی مهبهستی منه لهم باسهدا بیخهمه روو نیشانسانی کردهی تیپهراندنی چهند کرداریکه، که له زۆریه سهراوه ریزمانییهکاندا و لای زۆر له شارهزایانی ریزمانی کوردی، گوایه ئهم کردارانه ناکرتیه تیپهر، یان کردهی تیپهراندنیان به سهردا جیبهجی ناکرئ و ناتوانریت بۆ وهرگرتنی زیاتر له بکه هیزیان پی بدریت.

د. وریا عومهر ئهمین له لاپهره (۱۸۸) ی کتیبی (ئاسۆیهکی تری زمانهوانی) دا ئهم سێ کردارهی هیناوه (گهنین، پشکوتن، زان) (۲) ئاماژه بهوه دهکات که ناتوانین ئهم کردارانه بکهین به تیپهر، چونکه هیزی جیبهجیکهری ئهم کردارانه له سهرووی توانایی مرۆقهوهیه.

ههروهها د. ئهورهحمانی حاجی مارف له لاپهره (۸۵) ی کتیبی وشهسازی (کردار) ئهم چهند کردارهی هیناوه (سهروتن، نیشتن، زان، گهنین) به ههمان شیوه ئاماژه بهوه دهکات ئهم کردارانه بهرانبهریان کرداری تیپهر نییه و له ریگهی پاشگری تیپهراندنی (اند)یشهوه ناکرتیه تیپهر.

ئهم بابته به شیوهیهکی گشتی له کتیبی (ریزمانی ئاخاوتنی کوردی) دانراوی کۆری زانیاری کوردیشدا به وردی و شیکردنهوهوه باسی لیوهکراوه و بیروکه و ئاماژه پیکهری بابتهکهش ماموستا مهسعود محهمده، بهم پیپهش ئهو سهراوهوانهی باسمان کردن لهگهڵ زۆرینهی ئهو سهراوهوانهی باسی کرداری تیپهر و تیینهپهریان تیداکراوه و ئاماژهیان بهم بابته کردوه، بیروکهکهیان لهوهوه وهرگرتوه و ههریهکه و به شیوهیهک زیاد و کهمی پی کردوه.

به پیتی ئهووی له بهردهستدایه، ژمارهی ئهم کرداران ه پینج دانهن و رهنگه کرداری تری هاوشیوهش ههبن، بهلام تا ئیستا ئهمانه له سهراوهکاندا قسهیان لهسهراوه، ئهوانیش: (پشکوت، زا، گهنی، سهروت، نیشتن).

واباشه بۆ قسهکردن لهسهراوه ئهم بابته، ئهم پینج کرداره بکهینه سێ بهشهوه و بهجیا لییان بدویین بۆ ئهووی بابتهکه باشتر روون بیتهوه:

- پشکوت، زا: ئهم دوو کرداره وهک له سهراوهکاندا ئاماژهیان بۆ کراوه و لیکندهوه ژیرییهکانیش ههلبیدهگرن، ناتوانرئ به هیچ ریگایهک بکرتیه تیپهر، چونکه دوو کرداری بهک هیزین و پیوستیان به زیاتر له بکهر نییه بۆ تهواوکردنی واتاکیان و روودانیشیان ناوخودییه و پیوهندیان به جیهانی دهروه نییه.

راسته پشکوتنی دارودرخت پیوهندی به کهشوهوا و بارودۆخ و خاکوخۆلهوه هیه، بهلام هیچ کام لهوانه توانایی ئهنجامدانی کرداریان نییه و تهنیا یارمهتیدهر و ریخۆشکهرن بۆ ئاسان به ئهنجام گهیشتنی کردارهکه.

به ههمان شیوه کرداری (زان) دهکرتی له کاتی زایینی ئاژهلئیکدا، مرۆف یارمهتی ئاژهلهکه بدات و کرداری زانهکهی بۆ ئاسان بکات، بهلام ههرگیز مرۆف ناتوانیت به زۆر ئاژهلهکه و لئ بکات بزیت، بهلکو خۆی به شیوهیهکی سروشتی دهزی و بیجووی دهبیت.

ئهم کرداره واتاکی خواستراوتهوه و ههندیک جار بۆ مرۆقیش بهکاردیت، به ههمان شیوه بۆ مرۆقیش کرداریکه روودانی تهنیا پیوهندی به خودی ئهو مرۆقهوه هیه که کردارهکهی به سهردا دیت، واته خۆی ئهنجامدهری کردارهکهیه بهسهراوه خۆیدا.

بهم پیپهش دهبیتته پیچهوانهی (مندالبوون، لهدایکبوون)، که دهکرتی به شیوهی نهشتهرگهری کردارهکه جیبهجی بکرت و کهسهکه له بوونی مندالهکهدا بئ هیزبکرت و هیچ رۆلئیک له مندالبوونهکهدا نهگیت، یان مندالهکه به نهشتهرگهری لهدایک بیت بۆ نمونه:

- ژنهکه بهنهشتهرگهری مندالی بوو.
- مندالهکه بهنهشتهرگهری له دایک بوو.
- گهنی: ئهم کرداره جیاوازه له دوو کردارهکهی پیشو، دهکرت لیکندهوهی بۆ بکرت، چونکه ئهم کرداره دهتوانیت پاشگری (اند) وهربکرت و به شیوهی کرداری تیپهر دهربکهویت، ههرچهنده گهنین کردهیهکه، که

به سهر ماده ده که کدا دیت پرو دانه که ی له ناو خودی ماده ده که وه سهر چاوه ده گریته، یان ده کری به تیگر دنی هندی ماده ده که گه نینه که ئاسانتر، یان خیرا تر بگریته، به لام ئەم کرداره وهک زۆر کرداری تر ده توانریته له ریگه ی تیپه راندنیشه وه و اتاکه ی بخوازیته وه و به شیوه ی خواستن به کار بهیتریته، له مه شدا ده بیته هاوشانی کرداری (ترشا) ن، چونکه ئەم کردارهش به هه مان شیوه ی کرداری (گه نی) پرو دانیکی ناو خودی هه یه و پیوه ندی به ده ره وه ی خو به وه نیبه .

بۆ نمونه:

- سیوه که گه نی.

- دۆیه که ترشا.

ده بینه ی هه ردوو کردار له و رستانه دا ده بته هاو پۆل و یه ک ده رکه و تینیان هه یه، بۆیه وهک کرداری (گه نی) ن توانرا وه و اتاکه ی بخوازیته وه و له کاتی خواستنه وه یدا ده توانریته وهک تیپه ر ده رکه ویت، (ترشا) نیش به هه مان شیوه ده کری بهر هه مان پرۆسه بکه ویت، بۆ نمونه ده وتریته:

فلان کهس دۆخه که ی گه ناند... ترشاندا.

هاوشیوه ی ئەم دیار ده یه له زماندا زۆره، بۆ نمونه ئە گه ر کرداری (خویندا) ن وه ریگرین له کاتی کدا کرداریکی تیپه ری بی کی شه یه، به لام ئەو کاته ی، که به رانه ر کرداری له ده نگه سروشتیه کان دروستبو وه وه ستیته و له جی بی ئەوان به کار دیت وهک کرداریکی تیپه ره خۆی ده نوینریته، ئەمه ش به هۆی ئەوه ی و اتاکه ی خواسترا وه ته وه بۆ ده نگه سروشتیه کان و له بواری خۆیدا به کار نه هیتراره .

- سهر وت، نیشته: سهر وت یه کی تره له و کردارانه ی، که و دانرا وه له ریگه ی پاشگری تیپه راندنه وه ناکری بیته تیپه ر، ئەمه راسته کاتیک چاو له واتای بنه ره تی کرداره که خۆی بکه ین و ئەو و اتا گۆرینه له بهر چاو نه گرین که له کاتی زیاد کردنی پاشگری تیپه راندن بۆ سهر کرداره که دا پرو ده دات، بۆیه ده کری بلیین پاشگری تیپه راندن له گه ل ئەم کرداره دا رۆلی پاشگریکی وشه دار یته ده بینریته، به و واتایه ی ئەم پاشگره له گه ل کرداری (سهر وت) دا دوو گۆرانکاری دینیته ئاراهه، ئەوانیش گۆران له هیتر و واتا، که واته به زیاد کردنی پاشگره که بۆ سهر کرداره که، کرداریکی

نوینی و اتا دارمان بۆ دروست ده بیته، که له پرو ی هیتریشه وه له کرداریکی یه ک هیتریشه وه گۆرا وه بۆ کرداریکی دوو هیتری داواکه ری (بکه ر، بهرکار).

- مندا له که سهر وت.

واته مندا له که بی ده نگ و ئارام بوو، یان هیمن بووه و خه وت.

ئەم کرداره تیپه ره ده بیته بنکه بۆ دروست کردنی کرداری تیپه ری (سره واند) به یاری ده ی پاشگری (اند)، به لام وهک گوتمان به م کرده یه ته نیا هیتر ناگۆریته، به لکو و اتاش گۆرانیکی گه وه ری به سه ردا ها تووه و دوای وه رگرتنی ئەو پاشگره هیچ پیوه ندیه کی و اتایی له نیوان (سره وت و سره واند) ندا نه ما وه.

کرداری تیپه ری سره واند یه کی که له و کردارانه ی که هیتریکی وای بۆ په یدا ده بیته ته نیا به وه رگرتنی (بکه ر، بهرکار) و اتاداری ته وا و نابریته، به لکو دا وای ته وا و که ری کیش ده کات بۆ زیاتر فراوان بوون و ته وا و کردنی و اتاکه ی، ئەو کاته سوود له پیشگری (تی) و ده رده گیریته، که ئەمیش پیشگریکی هیتر په یدا که ره له م جو ره کردارانه دا و ده بیته (تیسه ر وه واندن).

من زله یه کم سره واند مندا له که .

من زله یه کم له مندا له که سره واند .

ده مینریته وه کرداری (نیشته) ن، ئەم کرداره هه رچه نده تیپه ره و به پیی سه رچا وه کانی ش و ادانرا وه، که ناتوانریته به یاری ده ی پاشگری تیپه راندن بگریته تیپه ر، به لام راستیه که ی ئەم کرداره هیچ گرفتیک له تیپه راندنیدا پرو نادات، چونکه له سروشتدا دوو جو ر ماده مان هه یه که هه ندیکیان به بی پیویستی هیتریکی ده ره کی له شله مه نیبه کاند ده نیشن بۆ نمونه: (به رد، ئاسن، شووشه.... تدا)، به لام باقی ماده کانی تر نه نیشته نین، واته ده که ونه سهر ماده شله مه نیبه کان، ئەوجا ئەم کۆمه له ی دووهم ده توانریته له ریگه ی هیتریکی ده ره کییه وه و به په ستان خستنه سهر بنیشتریته ئە گه ر به شیوه یه کی کاتیش بیته، واته کرده ی نیشانده که تیپاندا نابریته سیفه تیکی هه میشه یی .

- به رده که له ئا وه که دا نیشته .

- من ته په دۆره که م نیشاندا .

ئەم کردارهش به یارمه تی پیشگری (دا) ده کریته بنکه ی دروست کردنی کرداری (دانیشته) ن، که به هه مان

شیوه کرداریکی تینه په ره له بنه رتدا و به یاریده ی پاشگری تپه راندن ده کرتته تپه ر (دانشاندا) بۆ نمونه: - پیاوکه دانیش.

- من پیاوکه م به زور دانیشاندا.

وهک پاشکوی تم بابه ته، پیم خوشه قسه له سه ر دوو کرداری تر بکه م، که نه وانیش (گه یشته، گه بی) نن.

تم دوو کرداره تیکه لاویسه کی زور له واتا و به کاره ینانیاندا دروست بووه، به راده یه که له جتی یه کتر به کاره هیترین بی نه وه ی هیچ که موکوپیسه که به رچاوبکه ویت.

رهنگه زیاده روی نه بیته نه گهر بلین تم دوو کرداره به جزرتیک تیکه لاو بوون و به یه کداچوون، ده توان له زور به ی باره کاندای جتی یه که بگره وه و به ه مان واتا و نه رکی یه کتر به کاریین، جگه له وه ی هه موو گور انکار یسه کانیان له کاتی تپه راندن و وه رگرتنی پیشگر و پاشگره کاندای وه که یه که.

جگه له جیاوازی ره گه کانیان که توزتیک به نارحه حته له یه که جیاوده کرتنه وه و هوکاری سه ره کی جیاوازی نیوانیشیانه و له کاتی به کاره ینانیاندا تم جیاوازی به ش زور جار ون ده بیته، بویه تیکه لاوی له به کاره ینانیاندا دیته کایه وه و به ناسانی ناتوانریت له یه که جیاوبکرتنه وه.

گه یشته، گه بی..... گه.... به واتای گه یشته جتی. گه یشته، گه بی..... گه.... به واتای گه یینی به رو بووم.

کیشته ی تیکه لاوی تم دوو کرداره کاتیک زیاتر نالوز ده بیته، که پاشگری تپه راندنیان ده چیتته سه ر، چونکه نه و کاته هه ر دوو کیان یه که ده رکه وتنیان هه یه نه ویش بریتیه له: (گه یاندا).

تم دوو کرداره ش وهک کرداره کانی پیشوو تینه په رن و ده توانریت له ره گه ی کرده ی تپه راندنه وه بکرتنه تپه ر و هیزی وه رگرتنی به رکاریان پی بدریت.

هه ربه که له م دوو کرداره ده کری به دوو واتای جیاواز و بو دوو مه به سستی دوور له یه که به کاریین، چونکه سه روشتی کرداره کان وا هه لکه وتوون، ده توان رولی یه کتر بیین و به نالوگور کردنیان هیچ له نه رک و واتایان نه گوریت بۆ نمونه:

- سیوه که گه یشته.

- سیوه که گه بی.

- باره سیوه که گه یشته.

- باره سیوه که گه بی.

وهک له رسته کانه وه ده رده که ویت هه ر دوو کرداره که له دوو رسته ی یه که مدا به واتای پیگه یینی به رو بووم دیت، به لام له دوو رسته ی دووه مدا، به واتای گه یشته جتی دین.

ده بی ناماژه به خالیک بکه یین له کاتی پرۆسه ی تپه راندنی تم دوو کرداره نه ویش نه وه یه، که:

تم دوو کرداره کاتیک ده کرتنه تپه ر، لیکدا برانیک له واتا کانیاندا روو ده دات، به واتای نه وه ی که له کاتی به کاره ینانیا ن به واتای گه یشته جتی، هیچ گرفتیکتی نه وتو له کردنه تپه راندن روونادات، به لام له کاتی به کاره ینانیا ن به واتای پیگه یشته میوه و به رو بووم ناتوانین پرۆسه ی تپه راندنه که به گونجاوی به نه نجام بگه یه نین، چونکه پرۆسه ی گه یینی به ری دارو درخت وهک نه و چهنه کرداری له پیشه وه باس مان کردن، پرۆسه یه کی ناوخوییه و پیوه ندی به جیهانی ده ره وه ی خو یه وه نیسه، بویه ناتوانین میوه یه که، یان هه ر به رو بووم یکی تر پی بگه یه نین، هه رچه نده وهک نه وانی پیشوو ده توانین له ره گه ی کومه له نامیر و نامرازیکه وه، یان به یاریده و کاریگه ری که شوه وه ای گونجاو پرۆسه که خیرا و پیش به یین.

- من باره که م به کول گه یاندا.

- من سیوه که م گه یاندا*

وهک ده بیین له رسته ی یه که مدا کرداره که بووه به تپه ر و پرۆسه ی تپه راندنی بی هیچ کیشته و گرفتیک به سه ردا جیبه جتی کراوه و کرداره که دوی نه و گور انکاریسه له کرداریکی یه که هیزیسه وه بووه به کرداریکی دوو هیزی و به رکاریکی بۆ ته واو کردنی واتا که ی هیتاوه ته ناو رسته که، به لام له رسته ی دووه مدا وهک باس مان کرد، ناتوانین پرۆسه ی تپه راندنه که به پرۆسه یه کی سه رکه وتوو هه ژمار بکه یین، چونکه پیگه یانندی سه وزه و میوه له توانایی مرؤف به دهره و پیوه ندی به خودی ماده ده که خو یه وه هه یه.

لیره دا ده توانین ره گه یه کی تر تاقی بکه یینه وه و هوکار په یدا بکه یین بۆ جیبه جتی کردنی کرده ی تپه راندنه که.

له م باره دا ده توانین به زیاد کردنی پیشگره کانی (پی، تی، لی) بۆ هه ربارتیک که ده گونجیت له گه لیاندا هیتز

به کرداره‌کان بدهین، لهم کاته‌ی که کرداره‌کان هم پیشگرانه و پاشگری تیپه‌راندنیان ده‌چیتته سهر هیتزیک‌ی واپه‌یدا ده‌کهن ده‌توانن به‌رکار و ته‌واوکه‌ریش له‌یه‌ک رسته‌دا وهریگرن، نه‌و کات ههر دوو کرداره‌که و به ههر دوو واتاکه ده‌توانن بینه کرداری تیپه‌ر و پرۆسه‌ی تیپه‌راندنه‌که‌ش بی‌گریوگۆله به‌ئه‌نجام ده‌گات به‌م شپۆه‌یه:

پینگه‌یشتن، پینگه‌یین.

پینگه‌یانندن، پینگه‌یانندن.

ده‌رکه‌وتنی نه‌و سنی پیشگره له‌گه‌ل نه‌م دوو کرداره‌دا ته‌نیا لهم باره‌دا مه‌به‌ستی ئیمه ده‌پیکیت، چونکه کرداره‌که له‌گه‌ل پیشگری (تی) دا گۆرانی واتایی دروست ده‌کات و ته‌واو له مه‌به‌ست دوورده‌که‌و پته‌وه هه‌روه‌ک له (سهره‌وت) ندا هه‌مان گۆرانکاری پرووی دا و ده‌بیسته (تیگه‌یشت... تیگه‌یانند)، هه‌روه‌ها له‌گه‌ل (لی) شدا ده‌توانن به سنی واتا لیک‌ی بده‌ینه‌وه، واته هه‌رسی واتاکانی (گه‌یشتنه‌جی، پینگه‌یشتنی به‌روبووم، تیگه‌یشت) نی تیدا کۆبووه‌ته‌وه.

به‌چهند نمونه‌یه‌ک بابه‌ته‌که باشتروون ده‌که‌ینه‌وه:

- نامه‌که‌م پینگه‌یشت.

- نامه‌که‌ به‌من گه‌یشت.

- نامه‌که‌م پینگه‌یی.

- نامه‌که‌ به‌من گه‌یی.

- به‌ری داره‌که پینگه‌یشت.

- به‌ری داره‌که پینگه‌یی.

- به‌ری داره‌که به‌ده‌رمان گه‌یشت.

- به‌ری داره‌که به‌ده‌رمان گه‌یی.

ئیس‌تا نه‌گه‌ر کرده‌ی تیپه‌راندن به‌سه‌ر کرداره‌کاندا جیبه‌جی بکه‌ین، راستی بابه‌ته‌که‌مان بۆ پروونتر ده‌بیته‌وه:

- پینگه‌یشتن..... پینگه‌یانندن.

- پینگه‌یین..... پینگه‌یانندن.

چهند نمونه‌یه‌ک ده‌خه‌ینه‌پروو:

- من نامه‌که‌م پینگه‌یانند.

- من نامه‌که‌م به‌نه‌و گه‌یانند.

باخه‌وانه‌که به‌ری داره‌کانی پینگه‌یانند.

باخه‌وانه‌که به‌ری داره‌کانی به‌ده‌رمان گه‌یانند.

وه‌ک له نمونه‌کانه‌وه ده‌رده‌که‌ون، کرده‌ی تیپه‌راندن

به‌سه‌ر هه‌ردوو کرداره‌که‌دا جیبه‌جی ده‌کریت و کرداره‌کان له تیپه‌په‌ره‌وه ده‌بنه تیپه‌ر، به تایبته‌ت نه‌وکاته‌ی هه‌ردوو پیشگری (پین) و پاشگری تیپه‌راندن به‌یه‌که‌وه ده‌چنه سهر کرداره‌کان پرۆسه‌که ئه‌نجامی راستتر به‌ده‌سته‌وه ده‌دات و کرداره‌کان ده‌توانن به‌رکار و ته‌واوکه‌ریکیش وهریگرن بۆ ته‌واوکردنی واتاکانیان.

له‌کۆتاییدا پتویسته نه‌وه بلتین له‌به‌ر نه‌وه‌ی زمانی کوردی له‌دروستکردنی وشه‌دا سهره‌شتیک‌ی دارپتیه‌ری هه‌یه، واته هه‌ر وشه‌یه‌ک بمانه‌وی ده‌توانن وشه‌ی تری بۆ بکه‌ینه‌بنکه و له‌ریگه‌ی زیادکردنی پیشگر و پاشگر و لیکدان... تاد وشه و واتای نوێ پیک به‌یتین، بۆیه ده‌توانن هه‌ر یه‌که‌ له‌م وشانه‌ش به‌چهندان واتا و مه‌به‌ستی تر به‌کار به‌یتین و بیرو مه‌به‌ستی نوێیان لێ باربکه‌ین.

که‌واته تا زیاتر لهم بابه‌تانه رۆچین و شیکردنه‌وه‌ی وردتر بکه‌ین، ده‌رچه‌ی تازه ده‌دۆزینه‌وه که ده‌رگای چهندان ورده‌کاری و ده‌رئه‌نجامی دل‌خۆشکه‌رمان بۆ ده‌خه‌نه سهر پشت.

په‌راویزه‌کان:

- تالب حسین (د)، زانستی زمان و زمانی کوردی، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی رۆژه‌ه‌لات، هه‌ولێر، ۲۰۱۴ز، ل. ۱۳۰.
- وریا عمر امین (پ.د)، ناسۆیه‌کی تری زمانه‌وانی / ب. ۱، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی ناراس، هه‌ولێر، ۲۰۰۴ز، ل. ۱۸۸.
- نه‌وره‌حمانی حاجی ماری (د)، ریتزمانی کوردی (به‌رگی یه‌که‌م / وشه‌سازی، ب. ۵ (کردار)، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی سه‌رده‌م، سلیمانی، ۲۰۰۰ز، ل. ۵۸.

سهرچاوه‌کان:

- نه‌وره‌حمانی حاجی ماری (د)، ریتزمانی کوردی (به‌رگی یه‌که‌م / وشه‌سازی، ب. ۵ (کردار)، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی سه‌رده‌م، سلیمانی، ۲۰۰۰ز.
- تالب حسین (د)، زانستی زمان و زمانی کوردی، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی رۆژه‌ه‌لات، هه‌ولێر، ۲۰۱۴ز.
- وریا عمر امین (پ.د)، ناسۆیه‌کی تری زمانه‌وانی / ب. ۱، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی ناراس، هه‌ولێر، ۲۰۰۴ز.